

VÁCLAV DAVÍDEK

ZEMĚPIS PRAHY ZA ROMÁNSKÉ VÝSTAVBY PRAŽSKÉHO MĚSTA

1. Pozdější feudální výstavba slovansko-románského města

Zatímco od konce 9. století průběhem 10. století Pražský hrad s Pražským podhradím (tj. nynější Malou Stranou) stavebně zvolna narůstal a zalidnění se zhušťovalo, *na pravém břehu Vltavy dlouho přetrvával přírodní stav a přirozené proměny*: Neurčitý břeh se svažoval až do řečiště, ramena řeky byla pohyblivá a nová po každé větší povodni; přírodní podmínky inundačního území malou přístupností a nejistotou nelákaly k bydlení. Není sebemenších náznaků toho, že by se již před koncem tisíciletí vyskytly určitější místní zárodky pozdějšího (Starého) Města Prahy. Samostatné sídlení nemohlo vyrůst v podmínkách tak nehostinných, mohlo vznikat jedině a nesměle v bezpečné závislosti na upevněném sídle již existujícím — na Praze jako hradu a podhradí levobřežním. Tato závislost a následnost pravobřežního sídlení na osadě a hradě na protějším břehu je průkazná i tím, že od staršího sídla levobřežního přešlo jeho pojmenování na sídlo pravobřežní, notabene s naplaveným podkladem, takže se tu vůbec nenaskytovaly polohy vyprahlé, ale naopak bahnité a jinak mokré. A neméně podstatná je další zeměpisně historická skutečnost, že totiž teprve v dalších stoletích středověkých mohlo být napojováno pravobřežní osídlení směrem k jihu ke skromnějšímu sídlení pod Vyšehradem.

Zeměpisně historické hledisko je potvrzeno poznatky archeologickými. Přes usilovné hledání byly nalezeny jenom zcela ojedinělé reálie v Michli na Bohdalcí, o nichž se lze domnívat, že by mohly patřit částečně do 10. století, byť jenom výrobní technikou a bez souvislosti s osídlením hradu Prahy. Nálezy keramiky na dně Betlémské kaple pocházejí až z 11. století; není vyloučeno, že sem mohly být zaneseny. Sondy před Týnem i jinde na území pozdějšího Starého Města pražského prokázaly kulturní počátky až z 11. a nejvíce teprve od 12. století. Ani pohřebiště patrně cizích kupců na území Bartolomějské ulice nelze uvádět jako důkaz existence trvalé osady na pravém břehu Vltavy před 11., ba 12. stoletím. „To jsou nejdůležitější historicko-archeologické prameny, které nám *nedovolují předpokládat existenci trvalého osídlení Starého Města před 11. stoletím*, a které svým negativním svědectvím vyvracejí všechny domněnky, vyslovené v opačném smyslu“ (Borkovský, s. 42). Není stopy po starším osídlení ani v záplavovém území pravého pobřeží proti Štvanici a severněji, kudy pravděpodobně nejdříve směřovaly cesty příslušníků českého kmene za výboji do končin severovýchodních; naznačuje to expanze mladého Boleslava k ústí Jizery i posmrtná cesta sv. Václava ze Staré Boleslavi přes Prosek na Pražský hrad (a kostelík sv. Klimenta na severní špici levobřežní letenské pláně s hroby z 10. století).

Technickým podnětem k rozšiřování sídlení na pravém pobřeží Vltavy se stalo vystavění sebeskromnějšího *mostu* v trase mělkého brodu příznačně od Tržiště pod Hradem. Počátky mostu neznáme, ale snad stával již v 11. století; a skoro v jeho místech byl zbudován v druhé polovině 12. století Juditin most, dlouhý 514 m, široký 6,8 m, na 21

píliřích o různých obloučích; z červeného pískovce a opukových kvádříků a s klenáky z hrubozrnných pískovců. Most podnítil rozšiřování tzv. Vyšehradské cesty (připomínané prvně r. 1091), o níž se předpokládá, že dala základ pozdějšímu Městu Praze. Původní jméno cesty naznačuje, že celé pravobřeží městiště až k Týnu a dále k severu patřivalo k Vyšehradu. Tedy na majetku Vyšehradu, ale blíže hradu Praze, byť odděleně velkou řekou, vznikalo město, které slove také Mezigrady (Mezihradí) a leží na řece Vltavě, na řece Botiči a jiných pramenech; praví se to ve staré hebrejské formuli z počátku 13. století (Prokeš, s. 109).

Vyšehrad a jeho okolí začínaly ze skromnějších podnětů a později než Pražský hrad. První zmínky o Vyšehradě probleskují teprve koncem 10. století jako o hradu přemyslovském. Pod ním v Psárech stávala rotunda sv. Markéty a v Podolí kostelík sv. Michala. Dočasně vzrostl význam Vyšehradu hned od poloviny 11. století, odkdy se zde usazovala některá přemyslovská knížata církevní a světská; zvláště se těšil z přízně krále Vladislava II. Ale teprve kanovník vyšehradský v první polovině 12. století, za panování knížete Soběslava, jako pokračovatel Kosmův straní a zdůrazňuje Vyšehrad, děláje rovnítko mezi Pražským hradem a Vyšehradem. Nicméně politický význam Vyšehradu po 12. století klesá, o čemž svědčí bezpečně i to, že pod ním nevyrostlo gotické město. (Město Hory Vyšehradu vzniklo mnohem později, byly to vlastně jenom dvě ulice, bez náměstí s pozdním kostelíkem Pokory P. Marie.)

Tedy nejdříve koncem 11. století a spíše až od 12. století rozšiřovalo se pravobřežní sídlení zvané sice Praha, ale na majetku Vyšehradu; byla to předmostí Pražského podhradí, proto historičtí topografové zdůrazňují jeho prvopočátky u pravobřežních výstupů z brodů: tu u nynější Široké ulice nebo u nedalekého Rynečku i kolem rotundy sv. Kříže, onde u Vyšehradské ulice. Nejdříve — po knížeti a biskupovi — tu stavěli své dvorce a domy přední feudálové a časem přibývajících „měšťané“ i řemeslníci a kupci. Již r. 1105 zde stávalo některé z naznačených tržišť, neboť se na něm utábořili vojáci knížete Svatopluka z Moravy. Dvorcové sídlení bývalo řídké, dvory stávaly osamocené, obklopeny volnými prostorami a zahradami. Kupecké domy, sevržené do ulic, měly staveniště protáhlá, s dílnami, skladišti, zahrádkami. Kupříkladu r. 1142 byly zde spáleny — jistě ponejvíce dřevěné — dvorce, domy i synagoga; v témže století zvidáme o dvorci pražského purkrabí Jaroše na rozhraní Rynečku a Linhartské ulice (s kovárnami, proto blízko vody). Vskutku převážně dřevěnými bývaly světské a soukromé stavby. Proto ještě r. 1316 v létě 14. srpna mohla vyhořet celá polovina tehdejšího Města Prahy a za pouhých 12 dní lehl popelem jeho druhá polovina (Schaller, s. 22). S tímto požárem souvisí výstavba aspoň některých měšťanských domů románsko-gotických od Celetné ulice k Rynečku.

Až do 12. století vývoj pravobřežního osídlení, následující a napodobující sídlení levobřežní, se shodoval v osadních dvorcích, v nepřesných uličkách, v tržních ulicích (Tržiště — Ryneček), v živelnosti staveb převážně dřevěných okolo románských rotund, jež vynikaly tvarem i kamennou stavbou, i zastřešením. Po velké povodni r. 1118 stýská si soudobý kronikář Kosmas: „Kolik domů, chat i kostelů sebrala voda v pražském podhradí!“, — což se vztahovalo i na pravobřežní „miesto“ narůstající od trojcestí vltavských brodů. K vývoji poněkud plánovitému (Starého) Města Prahy — se zužitkováním sídelních prvopočátků u řeky — došlo za krále Vladislava II., zřejmě v souvislosti s jeho zájmem o vyšehradské sídlo. Od 13. století se rozvíjí sídlení po obou březích skoro i časově shodně. Právně bylo Město Praha založeno v letech 1230—1235 a proto od čtyřicátých let kopali příkop a stavěli valy opevnění; s využitím obou zálivů Vltavy vedli opevnění v podstatě od králova dvora (u nynější Prašné brány) přes Můstek k Perštýnu v délce 1200 kroků (podle V. Hájka) čili kolem 900 m. Uvnitř pak, od r. 1265 vyměřili osadu sv. Havla, s níž ovšem brzy splynulo i starší sídlení blíže pobřeží, polozemědělské. V dalším budovatelském pokolení vyměřili (Staroměstské) náměstí s tržním kostelem sv. Mikuláše (tedy opět jako na levém břehu), v němž dodatečně r. 1338 postavili radnici. Barokní kronikář byl blízek pravdě, když vstihl, že nejstarší náměstí Starého Města vzniklo u kostelíka sv. Valentina, odkud nedaleko postaven kostelík sv. Leonarda, tedy u Rynečku (Hammerschmidt, s. 158—160).

Od konce 12. století se rozvíjela klášterská *kolonizace zemědělská* v sousedství Hradu a Města Prahy; časem byly i tyto osady vtaňovány do rozšiřovaného opevnění pražského. Na levobřežním podhradí král Přemysl II. k založení města provedl jistou de-agrarisaci tím, že domácí obyvatelstvo právě zemědělské a české vysídlil na západ do Hostovic, Jennče a Unhoště („pepulit Bohemos de suburbio et locavit alienigenas“). Prameny dějín českých II., s. 298); na pravém pobřeží byly zakládány nové vsi v přírodě takřka panenské; jmenovitě vme o vesnicích Rybníku, Podskalí, Újezdě a Opatovicích, další osady narůstaly kolem kostelíků i u knížecího dvorce na Zderaze. Ta-

ková čilá kolonizace vyžadovala hodně stavebního materiálu, od té doby patrně začaly sloužit hojně místní lomy, cihelny, pískovny. Neohraničitelnost přírodní a antropogenní činnosti, neodhadnutelnost časového navrstvování stavebního materiálu a zemin, nekontrolovatelnost opakování v přemísťování trvalivějších stavebnin nedovolují odhadnout objem těchto děl. Podobně však nelze vyčíslit ani to ohromné dílo bezejmenných rolníků, pracujících v těsném sousedství románského hradu i podhradí a zavltavského města k Vyšehradu; povaha sídlení od Vyšehradu k městu Praze, po obou stranách „veřejné cesty královské“ („via regia publica“), byla více zemědělská, než vykládají historikové. Tolik lze uzavřít, že zemědělci v místech pozdějšího města Prahy svými rukama a potahy převraceli od každého jara do podzimu, po pokolení a staletí, mnohem více hmoty právě zemní, než bylo třeba k výstavbě hradu, podhradí i města; vedělo rolníků svou mohutností nezaostává v srovnání s díly stavitelů chrámů.

2. Čechové upravili území, pojmenovali polohy a zbudovali metropol

V rámci historicky známých Čech zeměpisná poloha Prahy nebyla a není dokonale středová. Dálkově a hlavně dopravně má vhodnější polohu kupříkladu Mělník nebo Zbraslav. Proto geograf správně upozornil, že stmelovacímu procesu kmenů pod vladařem, který sídlil „odpradávná“ v Praze, by bývala bránila orografie území a polohy Prahy: *Z jihu a ze západu Čech vstupují řeky k pražskému Povltaví málo propracovanými údolími*, „která byla komunikacím a hospodářským svazkům na překážku“ (Korčák s. 71). Není bez zajímavosti, že v jižních Čechách se dlouho říkávalo o cestách k severu, že směřují „do Čech“. Východní oblasti země kdysi charvátské a slavníkovské ještě koncem prvního tisíciletí inklinovaly k Moravě i ke Slezsku. Historickogeograficky nebylo dosud zdůrazněno, že až do r. 1848 patřival do Kouřimského kraje nejen Vyšehrad, ale i Nusle, Libeň atd. až po Brandýs n. L. proti Staré Boleslavi, kdežto Smíchov, Holešovice a vůbec levobřežní končiny až po Mělník patřily do Slánska resp. Rakovnicka. Neboť tu se nevyvinuly podmínky historické, protože neexistovaly přírodní podmínky pro vznik Pražska, jež by bylo obdobné starozitnému Tetínsku nebo jinému historickému kraji a kmenovému území. Praha zůstala pro svou nepříznivou polohu zeměpisnou — ale i pro svůj mimořádný význam politický — v celé své feudální minulosti osamocena jako hrad a časem i jako trojměstí bez krajské příslušnosti.

K zeměpisčům promlouvá srozumitelně také samo *jméno Praha*: Reálně bylo odvozeno od slovesa pražit v pomístním pojmenování praha, původně práh. (Jazykově ovšem jméno naší metropole souvisí i s domovním prahem i se říčními prahy, ale nikliv historickotopograficky.) Správnost tohoto prostého a proto přesvědčivého výkladu dosvědčují obdobné názvy pomístní a místní. Tak shodně na levém břehu dolní Vltavy, v Libčicích nad Vltavou se říká velmi podobnému hřbetu Pražka; na Slovensku říkávali Praha zemi pod oravským zámekem (r. 1625 „v Praze“ i „v Praziech“); jmenovkyní české metropole je slovenská víska Praha v okrese Lučenec, příbuzný je i Praznov v okrese Považská Bystrica a Praznovce v okrese Topoľčany; a ovšem až v Polsku je Praga předměstím Varšavy (Honl). Zpětně místní jméno dokumentuje, že se vztahovalo na sluncem vyprahlou polohu, tedy vyvýšenou, na levobřežním hřbetě (a nikoliv na údolní či poriční polohu u Vltavy, tím méně na pravém břehu neklidné řeky); a že odtud se šířilo osidlování pražské kotliny, neboť i jméno tohoto vyprahlého zárodku sídlení se rozprostřelo na veškeré sídlení po levém i po pravém břehu Vltavy.

Jednotlivě ovšem vznikaly samostatné pomístní názvy pod Hradem Prahou i šíře, také realisticky. Jistě výstižné bylo pojmenování Pražské Podhradí (Suburbium Pragensis), ujímající se od 10. století a žijící až do novověku, třebaže bylo vytlačováno obecnějším jménem *Město Praha* (Urbs Praga; např. v r. 1110). Takové jméno nehradní Prahy se šířilo od 11. a určitě 12. století i na osídlení pravobřežní; což bylo podnětem k další vnitřní diferenciaci. Když r. 1257 z Pražského Podhradí či z Pražského Města

— na levém břehu Vltavy — bylo zakládáno a hrazeno osídlení nového typu věru městského, dostává se mu jména *Nové Město pod Hradem pražským* (Nova civitas sub castro Pragensi; tak např. i Schaller, I., s. 7). Důraz na prvním adjektivu byl položen zřejmě proti pravobřežnímu Městu Praze, *Starému Městu pražskému*. Obě ta města byla záhy rozlišována ve svých jménech dalším hlediskem: podle velikosti. Tak levobřeží Nové Město bylo časem nazýváno *Malé Město pražské* či *Malá Strana* (Minor civitas Pragensis) a pravobřežní *Staré Město pražské* zvané *Velká Praha* (Maior civitas Pragensis). Zvláště v průběhu 13. a 14. století se psávalo zcela jasně komparativně onde *Menší Město* a tu *Větší Město* pražské, jež narůstalo víc a více (zvláště po vyhoření r. 1316). Před založením Nového Města mívalo toto Staré Město pražské 7 bran (Schaller, III., s. 13).

Další vývojový prvek vnesl komplikace do topografie kvetoucí Prahy rok 1348, když Karel IV. založil za branami Starého Města, nebo prostě Města Prahy, město zcela nové. Od té doby zesiluje a vítězí užívání jména Staré Město pro staré sídlení bezprostředně u pravého břehu vltavského, ale důraz na prvním adjektivu se klade tentokráte nikoliv vůči Malému Městu čili Malé Straně pod Hradem, ale vůči zcela novému městu Karlovu, které obepnají Staré Město od severu, východu a jihu na pravém břehu Vltavy až k Vyšehradu (Podskalí). Toto Nové Město pražské mělo prý nést jméno svého zakladatele, ale nevžilo se. (Název *Karlov* v jižní části Nového Města pražského se odvozuje od jména nikoliv našeho Karla IV., nýbrž Karla Velikého jako spolopatrona kostela v této výspě nového města nad Botičem). V novověku bývalo diferencováno hlavně toto rozlehlé Nové Město pražské podle výškové polohy na *Horní Město* (jižní) a *Dolní Město* (severní). Plynulost osídlení a jeho zhušťování zaváděla k některým nepřesnostem v pražském místopisu: Koncem 18. století se tvrdí, že Praha má 3 části, totiž na pravém břehu Staré Město zvané též Horní, a Dolní neboli Nové Město, a na levém břehu Malou Prahu („Die Altstadt oder auch die Hohe genannt, die Niedere oder Neustadt auf der rechten Seite der Moldau, und das kleine Prag auf der linken“; Materialien, I., s. 414).

Slovansko-české a raně středověké osídlení pražské kotliny připomínají všechna středověká pojmenování vod, poloh i osad, která jsme uvedli i neuveldi. Po vodách jsou další hydrografické názvy hlavně na pravém břehu, kupříkladu ulice *V Tůních*, *chrám P. Marie Na louži*, *Na struze* a celé *Poříčí*; nepřímou se k této skupině druží pojmenování ulice *Na zábradlí*, *Můstek* i *Zátor* (poslední patří lokalizovat na Klárov do míst tarasení dříví v toku bývalé Brusnice). Z geologického podkladu vzešla pojmenování *Pisek* i *Podskalí*, *Skalka* i *Morán* (poslední značilo vyvýšené místo pohanských pohřbů, jakýsi opak hradní „Žiži“). Geomorfologii připomínají místní jména *Braník*, *Podolí*, *Hřebenky*. Z povahy přírodního povrchu byly odvozeny názvy nejen samotné Prahy a *Letné*, ale i starší pojmenování Vyšehradu *Chrasten*, onde *Prosek*, *Rokytnice* i *Břevnov*. Poslední jméno navrhuje na lidskou činnost, jakou zřetelně předpokládáme v dalších pomístních jménech *Strahov* (strážit cestu), *Týn* (otýněný dvorec) a ovšem *Vyšehrad*. Feudalismus v pokročilém středověku zaváděl jména vlastnická, poosobní, kupříkladu *Boršov* na Starém Městě, *Opatovice* na Novém Městě. Náboženský středověk se zapisoval do místopisu měst hojnými církevními topiky především podle zasvěcení kostelů (všechny příklady vpředu), po nich zůstaly názvy mnohých ulic (kupř. *Valentinská*, *Linhartská*, *Josefská*) nebo podle klášterů (např. *Karmelitská*, *Voršílská*, *Domínkánská*) nebo jiných církevních objektů (např. *Vinice sv. Václava*, *Petrín*); poslední jméno ovšem nepochází od latinského slova pro skálu). — Naproti tomu romantizujícími, nedávného původu jsou pojmenování typu *Libušina studánka*; a ovšem s bájnou vladařkou nesouvisejí místní jména *Libeň* nebo *Libuš*.

Praha „odpradávná“ nemohla být středem země, neboť před polovinou 9. století vůbec ani neexistovala. Původ Prahy je zcela odlišný a ojedinělý ve srovnání s jinými středisky krajskými a kmenovými. Předhistorická hradiště slovanská bývala plošně rozsáhlejší, jelikož sloužila za útočiště okolnímu obyvatelstvu v dobách nebezpečí; tuto jejich funkci máme potvrzenou ještě ve 12. století (v Helmoldově „Kronice Slovanů“, viz Davídek, 1967, s. 39, 46: „coepit aedificare castrum Dubin ut esset populo

refugium in tempore necessitatis“). V prvočeské krajině podřipské se naskytuje takové hradiště nevhodnější na Budči. Naproti tomu Levý Hradec a Hrad Praha mají areály podstatně menší, jsou zřejmě pozdějšího původu, a jejich zeměpisné položení nad Vltavou je nápadně vysunuto do středu původních Čech (tj. podřipského Česka) k východu.

O vladařích českého kmene se můžeme důvodně dohadovat, že po skončení první sjednocovací etapy v oblasti Podřipska s Poohřím obrátily se jejich politické zájmy k východu, za východní břeh Vltavy. Naznačuje to sjednocení nejen s Pšovskem (Mělnickem), ale i raně historická výstavba Boleslavova hradu u tehdejšího vtoku Jizery do Labe, na hranicích s Chorvátskem slavníkovským; tam totiž jako do ciziny utekla kněžna Drahomíra r. 929 po zavraždění svého syna ve (Staré) Boleslavi. Zeměpisné poměry naznačují, že další fáze sjednocování Čechie postupovala proti proudu, od ústí Vltavy. Když Čechové dospěli ke kotlině později zvané pražské, používali k cestám na východ nejmělkějších brodů ve vltavském meandru, pod nyníjší Štvanicí; ostatně tudy někdy přes Prosek se přece vracelo mrtvé tělo knížete Václava ze Staré Boleslavi na Pražský Hrad, tehdy ještě poměrně mladý. Hospodářský i sídelní zeměpis podporuje další pravděpodobné dohady: Také východní kmeny Zličanů či Chorvátů nebo jakéhokoliv jména jiného sdílily a sílily v přírodních podmínkách, které skýtaly bohatství nemenší, než v západním Podřipsku; také tito kmenové mohli zcela podobně rozpínat svou moc směrem od východu k Vltavě, se zcela obdobnými aspiracemi výboje či sjednocení přes brady ve Vltavě do levobřežních končin českých.

České kmény byly již spojeny a sjednocovaly se pod vládou Přemyslovců z většiny, ba snad všechny, ale ještě v průběhu 10. století docházelo k odstředivým pokusům například Zličanů; vzpomeňme zmínky o pokoření jejich knížete Radslava svatým Václavem Přemyslovcem u Kouřimi, nebo ještě pozdějšího kompromisního zvolení Slavníkovec Vojtěcha biskupem pražským a přece potomního vyhubení tohoto rodu (r. 995). Za takového neklidu v zemi jen zdánlivě sjednocené byla žádoucí silná vláda z příhodně politicky položeného, pevného a stálého ústředí v těch místech, z nichž by šlo rozvést cesty na obě či lépe na všechny strany centralizované země. Proto vznikaly ony nové hrady v Povltaví jako mezníky vývojových stupňů a proto byl hledán sídelní hrad nový, který by svou polohou vyhovoval oběma polovinám Povltaví i horního Polabí. K takovému účelu ovšem nestačil ani Levý Hradec, ani Tetín, nemluvě o Staré Boleslavi, domnělém Libušíně a Děvíně a Krakově. Na počátku druhého čtvrtstoletí 10. věku jenom dva hrady v Čechách se mohly chlubit každý dvěma kostely, Budeč a Praha; a jenom ony byly legendisty zvané „civitas“. Když kníže Václav dospěl, snad již po vzoru svého otce Vratislava I. se ujal vlády v Praze, opustiv Budeč kolem r. 922; je dost možné, že jeho odchod z Budče byl třeba jenom částečně motivován novou politickou orientací českou, přičemž starý směr by byl opuštěn zůstavením Budče kněžně Drahomíře jako její vdovský úděl, věno (jako sv. Ludmila mívala Tetín). „Když kněz Václav k letům přišel, / z moci své mateře vyšel, / řekl: Matko, usaď se na svém věně, / mně přísluší správa země“, říká kronikář z první poloviny XIV. století zvaný Dalimil. Na Pražském Hradě mladý kníže začal budovat další kostel, zasvěcený sv. Vítu, rotundu to nade všechny dosavadní kostely — i budečské — nejkrásnější. Václavem posílené a Boleslavu i usfidením biskupa utvrzené sídelní místo Praha zaujalo rozšířenou úlohu Budče jako hlavy rozšířeného knížectví. (Davídek 1945, s. 27—28.)

3. Zeměpisné jistoty doplňují historické poznávání

Neskrývám, že k těmto novým pohledům na české počátky mě dovedly zřejmě právě zeměpisné a místopisné. O potřebě geografie pro výklady dějin jistě není třeba vykládat, ale spíše tuto metodu mezivědní analýzy a syntézy konkretizovat. V námětu této studie ji okrajově doplňují vývody z příbuzných otázek X. století.

a) Trvají dohady, proč *Levý Hradec* nemá protějšek v *Pravém Hradci*. Pokus historika o lokalizaci Pravého Hradce ke Klecanům byl sice učiněn, ale bezúspěšně. Neuspěl ani filologický výklad adjektiva v jiném smyslu než směrovém. Podle mého mínění nemůžeme přejít skutečnost, že první zápisy o něm k r. 875 a 982 mluví jenom o „Hradciu“. Třebaže nespolehneme na přesnost prvních zápisů našich topik, přece je pravděpodobnější, že přístavek „Levý“ byl Hradci připojen až později, snad v 10. století, určitě v 11. století, a to z důvodů

polohopisných a za stoupající komunikace upevňujícího se knížectví. Ku Praze — jak je známo (např. Borkovský, s. 34, 47) — směřovala od severozápadu dálková Velká cesta („Magna via“). Vedla věru zdaleka, přes Budeč, a míříc přímo ku Praze míjela Hradec. Není třeba zdůrazňovat, že tehdy se u nás běžně užívalo cest suchozemských více než po Vltavě (povltavskou cestu — anachronicky — předpokládali hledači Pravého Hradce na pravém břehu Vltavy). Podle tohoto zeměpisně-dopravního pojetí výkladu názvu Levého Hradce není třeba pátrat po domnělém Pravém Hradci — neexistoval; existovala z Budče do Prahy tato Velká cesta, v níž ležel Levý Hradec směrem nalevo.

b) Kritický historický místopis přispívá k řešení další raněhistorické otázky *lokalizace údajně Bořivojova kostelíka Panny Marie*. Jeho základy na Pražském hradě s určitostí nalezeny nebyly; ani nejstarší legendy jakožto historické prameny jej sem neumísťují zcela jednoznačně. Vždyť jsou vesměs pozdější a tudíž už tím méně věrohodné právě v historickém místopisu. Hagiografové vůbec nevynikali geografickými zájmy, tím méně vědomostmi. Odezíráme ovšem od tzv. Kristiána (jelikož jeho skládání je pramen pozdější), ale vážíme si jeho latinských i staroslovanských literárních zdrojů. Legenda „Crescente fide“ v bavorské verzi prý z poloviny X. století, ne-li o něco později, připisuje stavbu kostela P. Marie až knížeti Spytihněvovi I. (nám známému jako budovateli Budečského hradu) a teprve čtení „Diffundente sole“ určitě pozdější jmenuje stavebníkem zmíněného chrámu už Bořivoje I. Nejsou-li autoři shodni ve věci tak závažné, můžeme zapochybovat také o jejich umístění kostela P. Marie „při hradu Praze“. Protože starší autor legendy „Crescente fide“ výslovně jmenuje knížete Spytihněva I. stavebníkem obou kostelů, P. Marie a sv. Petra (posledního na Budči), nelze vyloučit, že místní určení mariánského kostelíka „při hradu Praze“ je až pozdější, byť už dávná vsuvka. Časově bych ji vsadil brzy do času vznikání a opisování obou legend, do sedmdesátých let X. století: Tenkrát se jednalo o zřízení biskupského stolce v Praze, tehdy *hagiografové považovali za aktuálně důležité, aby vyzdvihovali Pražský Hrad* — žádoucí sídlo metropolitů — jako místo ověncené starobylými svatyněmi. Domněnku o Spytihněvově mariánském kostele nikoli v Praze, nýbrž na Budči, zesiluje známá existence kostelíka P. Marie na Budči bezpochyby z první poloviny 10. století; o něm však naopak chybějí historické vědomosti (jeho základy odkryl a zhodnotil K. Guth r. 1929).

c) Obvykle se zdůrazňuje, že *pražský prvobiskup Dětmar* byl Němec, Sas, jen obeznámený se slovanskou řečí; tím se naznačuje jisté zakotvení orientace pražského biskupství ve směru latinském, západním, ne-li dokonce německém (saském). Vycházíme z jeho jména jako vyjádření Dětmarovy národní-kmenové příslušnosti; taková zvyklost byla v té době běžná. Dětmar byl tedy příslušníkem slovanského kmene Dětmarů (Thietmari), kteří byli usazeni mezi ústím Labe a řekou Travnou; byli získáni ke křesťanství od saských misionářů o něco dříve než Čechové, i podléhali církevní pravomoci saské. (Viz např. „Národopis Slovanů podle Anonymní geografie od tzv. Bavorského geografa“ ve Sborníku ČSZ 66, 1961, s. 131—142, a „Severozápadní Slované podle ‚Kroniky Slovanů‘ od Helmonda Božovského“ tamže 72, 1967, s. 36—54, zvláště mapy u obou příspěvků.) Toto zeměpisně-národopisné zjištění nás utvrzuje v přesvědčení, že *první biskup pražský nejenže slovansky rozuměl, ale on také Slovanem byl*. Byl ovšem vzdělaným křesťanem, — krajan to knížete Dervana z doby o tři století dříve, hlásícího se k Sámovu svazu v 7. století.

d) Vůbec ještě v 10. století se Čechové orientovali do celého Polabí a Pobaltí více než později, třebaže ani potom vzájemné styky nebyly zcela přerušeny. Naznačuje to *výchova druhého pražského biskupa, Vojtěcha Slavnickovce, v Magde-*

sluhovníci i Libištaňka, jestliže více dovedeš k němu, ať sáskem. Ať ukazuje se pravdě-
 ot po své něžnosti že vepřímopati Dětma) uvbaleso v s p e c h r (v) v y b a z e n t e n d y ž i v e
 - s a l o r i a t e r o - e s e k e v y z a p m o s t a s e s e v e s k e s a z e m a v e s k e p o r n i k a p r e m y s l o v s k á -
 - e n a l a s t e r o p o z d e j s m o t e p v d j i a b i t e l a t j i d o i n g e p d n p i š e l v a c e l a v e i b y l a o d v r a c e n a l ,
 - o d t e d a j e v z a d r o j e s v o t e n s p i n e s a s p o m e v n a d o h a t m v e v r o s k a n o m i t u , s e s i z i f i o p r o -
 - s i f e d k o v a n í . M i m o j i n e l y t e n a z n a t u j e n y v e s t a v b a H r a d a o r p o z d e j n a m e M e s t a P r a h y :
 o r l a m b e n e r o s l o v a n s k á A t r o n a s v e b e R a r r a v e i q n a d o s t e d i . p o b a l s k e v e r a p o b a l s k ý c h
 - k a l o v a n í , h r a d a m o s t e r : z a p a d o s l o v a n d o v o g a d y B e r l i n a K o l i n e n i v o d e v e r a p o b a l s k ý c h
 - m i s t e c h n y n e j -
 - m i s t o B e l i n a i s t i t o q K o i z e m e i s t i t y n e n a z v a n i B e l i n e R o l i n e v e S B o r n i k u e S S Z 7 4 ,
 v a l o p D , v a l e l 2 0 - l d 2 6 b e n e v M o h r y) p o s k y n u t i t P r a h e s e l i b e p r a k t a d n v k o m p o r n i c h
 o n z o x s g i r i e d i e t m e q m a b i z a l y o b o n a s k e v o d o b r i m s k e t e r e a n o , e t e t e v i t a t e k y M i l a n
 b a k s i m o t o v i t i B i m e l o b o v a r i h r a d e o v s o t a m i n a z a v o a l a m e s t a n s k a C e c h e p r i m e
 - s k o n a k s i t i t i R i m o n e b s o d n a l e d v e l v i t i q M i e d o m a t i t o v e j e s e r o i z a t e r a v e s e m i P l a -
 - v d a r i s t i m s i t o r i e t u i s t a r i c k ý j s o d n a n o t y p d o t e r e t o u a n d e k i e t i c k ý j p e n z o v n í s k e t n u
 a k r e s t a n s k e m u z á p a d u l é p e n e ž m a r n ý o d p o r P o l o n e a z p o d o l a m i t i k o n s l o -
 v a n ů a p o h a n ů .

Historie a urbanizace v Praze

e) Různé romantické argumentace v urbanizaci Prahy podle údajné „přiro-
 zenosti“ a „odvěkosti“ křižovatek zemských cest jsou liché a jalové právě histo-
 - r i e t y (d o p r a n e z a k a d a v n i k s t r e d i s k a i n y b l e t e b e n y v y z n a m v y z n a m s t r e d i s k a v y -
 - v o l a v z n i k c e s t k o l e m n y . J a k y s e i n e v o n ů p o t y b e n y n a p r ů z e f i l o l o g i c k y v y k l a d
 s k l a s a g a n o s t i z a p a d n o u j a t e o s e s e r a , d a t e v i a n a m i e t e l o g i e v e n a l e z n a
 - o l a l e v s i t y n e p r a z s k e v a r t a n a l o m o r l i m b r ů d e d n s k e m v e b o v i t a h a k z e v a s i k u H r a d u
 - s i b o v s t y s e n o v a k o v i t i t e d y m s v o p o t e c i n i n e d o s t a t e d o a p a t i v n a n o b y v o v e b e n o ,
 - e j e d n o b o v p r s e n e j z a p i s e n h i d o t o u o t e c b o n e j a n i t o v n i t o s t o k t e r e p o s e m i s t i m e
 - s i t a z i p s i t u m e n e k i p o z d e j s t i t o s t m n i t o s e z i v o m a j i t o n s h o z e v d o p o r a n y c a m u b e l e
 - s i z e P o l e c k e d e l o v e m o d n e p s e v n i k a t P r a h y p a r o v n i z e n a n o h r a d ů v c a s e n i z e m -
 - b a h o u n e s t a v a v e s k e m e t e s e p e v i t e d o v d o s t e r e v o s i v e t e b i z o p r a s t h o v y z a v n i b o
 - v h e h a i r u h y e k z a p a s t v a r n e l a m h a t e r n o s i z a m (p o d a s t i) o d i z e b e n o u b o r a d a i z
 - h e r e v y V . s t o l e b r n e r o v a k a z a t a v e s k a i n a p r o d l e v a n í m s v y v n e t v y l o m e r e
 - s t e a n d o t e o b z i v o v a t e n z a s e l i v n i k p r e v e l o s k e r n o c i v r z i t i n o , m e k i p o m e s t i d i ,
 - s a r t s i b o p r a z e n a v l o s t e t e c e s t a r a n i z a l a z a t i n a p o b o v i t a t e r a t e j i b e n a d e , k t e r ý
 t e s p e o s p e r e j e d , v b o d a v e j a k , s t a b e n y k r e s t a n s k ý m i s v a t y n e k i m . T a k o v e s t r e d i s k o
 - p a n o v n i c k e m o c i k r y s t a l i z o v a l o n e j d r ů v e v k m e n o v a n í H r a d u B u d e c i (t i m , z e u t o -
 - s i s t e n b u H r a d e k o v b y l e z e l e n o v e s t a v b o u k r i z o c h i l o h r a d ů i q o t o m e l v a p o m e d n í m
 - h r a d e m P r a z e s t a l o s p a n í s t r e d i s k a v a n i s t r e t i d i s u n i s k e m s e z e m e p i s n y m i n i p o d m i n -
 - s k a m i l a s p o l i t i c k ý m l a p r a c e m e s k v a l t a v a n í v p r e m e n o u b i v o k o u o t a t a n b p o l i t i c k y .
 - z e l i t a k o n e l o p o l i t i c k e m o t u c h u n e v s o u s e d n i d o P r a z s k e h o u h r a d u i v o p r ů b e l m a q 1 0 .
 - s t o l e t i o n a r ů s t a l o t a k e t e d i p o d h r a d i c i a n v s k a v e k e i n o d y v s e b s t a b i l i p o l i t i c k ý z a s c i m i -
 - t e l e m . K d e z i t o b P r a z s k e m h r a d e v o l z e d o h a d o v a t a z e l a o t e b a j a t n e s z e l i t o b y v a l
 - b e a d p ů v o d n e k j e n o z a r y l u c h e s p o d r i n s k e h o m k m e n e i c e s k e h o l V o k m e s e t e P r a z e s p a t r i
 - z a d i a z a n i t e M e v l r o s e b e p a d r a v h e o t i s t a i t o j a t a k o l l e l o e j e d n o c e n e j k a t n e n a m a l e h o
 - s n e s e d a s k t e r ý s b y l p r ů z v a r o v i t e s k ý i j a l e v r o z l i h e n e n y z n a b o p o h o t o s a d j a k t i v a .
 - z e P r a h e c e l á n a s o u l e v e m i t r o p d i e v l a s t y m i n o b a d u t o h o s l o v a k R a t i a t e b y l a
 - m e t r o p o l i t i c k e m e s t e t e b i s t a m a s t a r s t o n i d e h e n o s n y c h l m e s t s k ý c h o s e d m e c k ů s h o
 - o l i s t e b y s e s t e h e v e k a t p o p u l a c n e p r e b y t y s a l e m e t e o m i m i s t o r c e l o c e z e t e s e i s t a l a
 - v i t a m z e m e v H r a d e B r a z e v s t i v a l m e t e d o v l a d n u d i h o k n i z e t e , b i s k u p a , p a k a z k r a l e
 - b i a r u b i s k u p a , d o c h r a m ů P r a z s k e h o b r a d o v p r e c h o d a c i i V y s e h r a d u t e n b y l a
 - p o m i b i v a n n i t e l a v d e t e t a d u c h o v a n i t a b v l a d e t i a ; o m i s p e l o b o h a t s t v i t z o c e l e v z a s t e
 - s i z a v c e l e h o m a t u s n e j m e n o m h m o t e j a d e p r i c h a z e l n e s e n i t e i k o p i s y b o v e n a o d a ,
 - s t a v e l i n e s t e i a c h r a m q a z o d n i v e z d e l a v e t i a j a t e o s t i m y n e i i l d s i m y n e d u o t v k
 - b a U z o j e p r u m i n o t e t e b ů d o z a t i n s t a r i v l e c h o v e i z b u d o u i l u m a t i o p o l v t a k e k o n e i z e l a

ném drnu, ba lépe: na vyprahlé skále, způsobem, který brzy lákal cizí dobyvatele ze severovýchodu (Poláky), severozápadu (Sasy) i z opačných směrů. Byla to Praha od prvopočátku českého kmene a brzkým časem české země a českého národa a státu veskrze; zvláště v prvních staletích. Přesto ochotně přiznáváme i v ní kladné přínosy z ciziny, jež Čechové dokázali zpracovat po svém; vzpomeňme románských podnětů k vytvoření typu českých rotund, hradní falce a valů Pražského hradu, milánského vzoru Karlova mostu pražského a nejednoho cizozemského stavitele a duchovního původce slovansko-románských děl. Také Praha a Čechové čestně vraceli cizině ze svých studnic, počínajíc duchovním působením svých nejvzdělanějších příslušníků (sv. Vojtěch, bl. Anežky dopisy sv. Kláře), ale také exportem pražského vápna až do Itálie (pasta di Praga). Ano vnímaví cizinci zdomácněli v české Praze vyspěvše v uvědomělé patriotky; příklad to zbraslavského opata Konráda, obháje přemyslovského dědictví, třebaže o Čechách šla pověst „národa ničemného a zločinného, jenž nezná věrnosti a vraždí své panovníky“ (Prokeš, s. 218).

4. Výsledky a metody

Závěrem se pokusme načrtnout obraz mladičké vltavské metropole, jak pravděpodobně vyhlížela po zakladatelském budování prvních tří pokolení, k roku 1000:

Za nesporné považujeme zjištění, že koncem prvního tisíciletí zůstávala takřka netknuta panenská příroda pražského území po celém pravém břehu Vltavy. Močálová půda, nevalné porostliny luhů, zatopovaných přívaly vod pravidelně zjara a po mimořádných deštích; vod tekoucích i usazujících se vodotečí ve sledu geohistorických ramen řeky; usazeniny rozšiřovaly nejisté pobřeží, které stoupalo k vyšším terasám východním, nad inundační území. Tehdy zde ještě nebývalo žádného osídlení ani u starších brodů v meandru na severu, ani u mladších brodů pozdějšího (Starého) Města Prahy. Málo pevné a málo určité cesty se mohly teprve připravovat k větvení na severovýchod, východ a jih. Vyšehrad, k němuž tyto končiny přirozeně patřivaly, býval jen skromným hradcem Chrastenem, asi nedávno předtím založeným. Ochranu mu skýtaly hlavně přírodní stráně nad vodami Vltavy a dvou potoků, takže hlavně k východu bylo nutno stavět obranné valy (sotva i příkop).

Zato na levém břehu se tyčil český hrad, ne nepodobný vévodské Budči, ale na užším a tím i výraznějším hřebětě, omývaném na západě a severu Brusnicí, jež vpádala do osy osídlení, do Vltavy. Rovina se rozšiřovala k jihozápadu i na západ, proto tam musela být obrana zvýšena umělým prokopáním příkopu a nasypáním valu s dřevěnými hradbami; brzké rozšiřování Hradu k jihozápadu překročilo a vyřadilo takový příkop z opevnění. Na trojúhelníkovém areálu stával na straně k Vltavě knížecí dům, snad již aspoň částečně kamenný, neboť z kamene byly vystavěny vedle něho rotunda sv. Víta, prý kostel P. Marie aspoň v základech a podobně snad i klášter sv. Jiří. Biskupův dům stával na opačné straně jihozápadní. Aniz bychom vylučovali skromná bydliště i na rovině, jež se skláněla k Hradu (kolem pozdějšího hradčanského náměstí), přece hlavní podhradí leželo pod východním svahem na tom úzkém pruhu ústraní, které zůstávalo nadvýšeno nad zaplavovaným levým pobřežím Vltavy; jenom kovárny měly posunuty své dílny blíže k vodě. V podhradní osadě stály už některé z pozdějších četných rotund, u nichž se čítalo několik desítek dřevěných chýší, dílen řemeslníků a skladišť obchodníků; chýši to krytých proutím, korami a slamou, s vnitřky roubenými a hliněnými, počínajíc krby. Rýsovala se prvotní tržiště, tzn. cesta rozšiřující se v příští ulice. Cesty bývaly v nejneschůdnějších a nejnesjízdnějších

nějších úsecích vyztuženy dřevy; cesta ku hradu bývala upravena dokonce z drobných kamenů.

Nejnápadnějšími stavbami bývaly ony hradní valy s palisádami na všech třech stranách. Nad hradbami se zvedaly zmíněné dva domy obou knížat, světského a duchovního, a zvláště výrazně věže a střechy aspoň tří hradních kostelů s klásterem. Nejnápadnější přírodní dominantou bývala ovšem veliká stříbropěnná řeka, nespoutaná mosty a nezadržovaná ostrovy, s četnými vedlejšími zálivy, choboty, tůněmi a koryty zvláště pravobřežními; a nápadně svěží lesnatý Petřín, třebaže také skalnatý, jako hradní ostroh. Přírodně-zeměpisné podmínky vtiskovaly Praze hlavní rysy její krásy v raném středověku a ještě později, dokud lidské stavby hustými ulicemi a vysokými stavbami nezakryly přirozený koberec území. Dílo přírody, modelující pražskou kotlinu, svou dispozicí, střídáním pahorků a kotlin, od prvopočátku dávalo Praze vzhled města Romulova, věčného Říma; poznamenal to koncem 14. století lombardský humanista a vyslanec na dvoře krále Václava IV. jménem Umberto Decembrio. Tím více to platívalo ke konci prvního tisíciletí, kdy polský Boleslav Chrabrý motivoval svůj vpád do přemyslovského státu nikoliv odplatou za vyvraždění na Libici, ale tím, že ho lákal půvab Prahy a líbeznost Čech.

A přece pozdní Přemyslovci a po nich Lucemburkové jakožto králové čeští vyhledali za příhodnější místo pro svůj věčný odpočinek nikoliv Prahu samu, nikoliv Vyšehrad sám, ale sídlo o něco jižněji v půvabné poloze nad tehdejším vtokem Berounky do Vltavy: Tu zbudovali (od r. 1290) klášter a královské pohřebiště; což zdůrazňuje přírodní rámeček a krásu proslavené metropole.

Díky objektivitě přírodních věd, konkrétně správnému východisku z poznatků geologického základu území (Q. Z á r u b a) a jeho zeměpisu (V. D ě d i n a), můžeme o ně opírat další výzkumy zeměpisné i historické. Středověcí až raně novověcí Pražané ještě tušili vznik a vývoj svého města kupodivu lépe, než byli schopni vidět někteří odborníci, nepřekonávající zajetí úzkého okruhu myšlení, z různých důvodů. K prvním se řadí kupříkladu V. Hájek (r. 1541), který správně shrnul tradici o počátcích Prahy v hlavním sledu výstižně: Z Malé Strany přešli kolonisté k založení Starého Města (vymyslel jen to, že k tomu došlo za knížete Vojena r. 823, neboť ve skutečnosti se osidlování vyvíjelo přibližně o 250–300 let později); skoro správnou byla i Hájkova představa, že asi za sto let po dřívějším založení Hradu Prahy bylo založeno Město Praha (což Schaller kritizoval neprávem). Naproti tomu zmínění odborníci staří i noví, pracující bez příslušného zřetelce k souvislostem, ustrnuli kupříkladu na údajně středové poloze Prahy v zemi (tak kronikář Kosmas; za vrchol tohoto citění považují Skrétovu stylizaci Čech v rúži) nebo na křížovatkové sblíhavosti zemských cest ku Praze (tak novodobí historikové). Zásadně požadavek komplexnosti badání nedovoluje lpět na metodách žádné z věd.

Nadto v našem čase neblaze uškodila vědě jednostranná politická propaganda. Zprvu podnítila některé historiky německého jazyka k záměrnému tvrzení, že prý osada sv. Petra na Poříčí a osada sv. Havla na Starém Městě se staly zárodky Prahy, rozuměj podle toho německého původu a německé národnosti. Z ohlasu na předešlá tvrzení ozvaly se i takové české argumenty (V. Vojtíšek), jež nemohly přesvědčovat, jelikož vycházely ze stejného nebo podobně úzkého hlediska (že prý Praha začínala u staroměstského Týna). K. G u t h jasně prohlásil, že Pražský hrad je poměrně mladý, a protože nebyla studována politická situace před jeho založením a tím méně geohistorické podklady z mnoha hledisek žádoucně širokých, i čeští historikové klesli v hledání počátků Prahy na pravém břehu Vltavy.

Ostatně zde vůbec nelze stavět otázku národně politického původu Prahy.

Praha — Prag, der realistisch die ausgedorrte Lage der Burg auf dem linken Ufer ausdrückt, wurde auch auf die sünftige Lage des rechten Ufers verbreitet. Im Jahre 1257 existierte schon die rechtuferige Prager Altstadt, da damals die linksuferige Unterburg zur Neustadt unter der Prager Burg erhöht wurde; diese Neustadt wurde nach ihrer Grösse bald Prager Kleinstadt [jetzige Kleinseite] genannt (Minor Civitas Pragensis); dagegen die grössere Stadt auf dem rechten Vltava — Moldauufer nannte man die Grössere Stadt Prags (Maior Civitas Pragensis). Aus noch jüngeren Zeiten (aus dem Jahre 1348) stammen die Anfänge der Prager Neustadt (sie fasste die Altstadt nordostsüdlich bis zu Vyšehrad um). Erst im Höhepunkt der gotischen Periode zu Zeiten des Kaisers und Königs Karl IV. formte sich die Hypothese von Vyšehrad als dem ursprünglichen Zentrum der Tschechen.

3. Die geographischen Gewissheiten ergänzen die historische Erkenntnis. — Der Mangel an geographischer Fassungskraft verursachten das Tappen und die Irrtümer mancher historischen Deutungen. Im Zusammenhang mit der Geographie des Prager Ursprungs bemerke ich im margine: a) Levý Hradec (Die Linke Burg) bekam das Adjectivum danach, da diese Burg links des Wegs von Budeč nach Prag lag. b) Die erstchristliche Marienkirche vom Fürsten Bořivoj I. oder Spytihněv I. konnte auf der Burg Budeč erbaut worden, denn die erst später gedichteten Legenden aus den Zeiten der Gründung des Bischofsstuhles eben in Prag setzen sie nach Prag um. c) Der erste Prager Bischof Dětmar (Thietmar) war kein Sachse, der nur slawisch sprechen konnte, sondern er war ein Slawe aus dem Stamme namens Dietmar; die Angehörigen dieses Stammes waren von den sächsischen Glaubensboten getauft und lebten im Gebiet der Unterelbe. d) In das ganze Elbegebiet bis zum Baltischen Meer war die tschechische und Slavníkover Aussenpolitik noch zu Zeiten des Adalberts, der diesem Stamme gehörte, orientiert; Adalbert war deshalb zum Studium nach Magdeburg an der Elbe geschickt; diese Stadt war damals noch mehr slawisch. Im Allgemeinen muss man betonen, dass die Burg Prag als die Grenzwahe des tschechischen Stammes unter dem Berg Říp eigenartig entstand und die Stadt Prag ein wenig später zum Zentrum des ganzen Landes Böhmen wurde.

4. Die Ergebnisse und Methoden. — Eine wichtige Quelle, auch für Historiker, ist die Feststellung, wie der Naturcharakter des Gebietes vor der Gründung und in den Anfängen Prags vor tausend Jahren war. Wir müssen auch die realen Archaeologen respektieren, was sie von der Gründung zuerst nur der Burg Prag auf dem linken Vltavaufer wissen. Seit dem 2. Jahrtausend erscheinen auch Spuren nach Siedlungen auf dem rechten Ufer. Absolut unwissenschaftlich sind die künstlichen Theorien-Vermutungen, dass Týn (Thein) den Kern der Stadt Prag bildete (einige deutsche Historiker und von den Tschechen nur V. Vojtišek). Zweifellos dringt die künftige Forschung der kleinen, sogenannten geographischen Gebiete — wie das Prager Gebiet ist — weiter, wenn die Arbeiter der Gesellschafts- und Naturwissenschaften, sogar der Wirtschaft und Technik und anderer Gebiete mitarbeiten und ihre Erkenntnisse miteinander ergänzen, überprüfen und -werten werden.